

ABD Komisyonunun Uluslararası Din Özgürlüklerine İlişkin 2010 Yıllık Raporuna Genel Bakış

1998 tarihli Uluslararası Din Özgürlüğü Kanunuyla (IRFA) oluşturulan ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu (USCIRF veya Komisyon), yurtdışında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası belgelerin tanımladığı din ve inanç özgürlüğü hakkının ihlallerini izleyen ve Başkana, Dışişleri Bakanına ve Kongreye bağımsız politika tavsiyelerinde bulunan bağımsız, iki partili ABD hükümet komisyonudur.

ABD Dışişleri Bakanlığında ayrı olan Komisyon 10 üyeden oluşur. Üç Komisyon üyesi Başkan tarafından, altı üye ise Kongre başkanlığı tarafından atanır. Yine IRFA tarafından Dışişleri Bakanlığında oluşturulan Uluslararası Din Özgürlüğü Özel Elçiliği, Komisyonun oy hakkına sahip olmayan, resen üyesi olarak hareket eder.

Yıllık Raporda Komisyonun ilgilendiği ülkelerde mevcut din ve inanç özgürlüğü durumları tarif edilir ve din ve inanç özgürlüğünü ABD dış politikasının daha ayrılmaz bir parçası olması için politika tavsiyeleri verilir. Yıllık Rapor, Komisyonun Dışişleri Bakanı tarafından IRFA'nın şiddetli din özgürlüğü ihlalleri için ilgilenmesi gereken "Özel Olarak İlgilenilen Ülkeler" olarak belirlenmesini tavsiye ettiği ülkelerle, Komisyonun CPC eşliğini karşılamayan fakat dikkat gerektiren din özgürlüğü ihlalleri nedeniyle İzleme Listesine koyduğu ülkelerle ve Komisyonun yakından izlediği ülkelerle ilgili bölümler içerir. Raporun tamamına www.uscirt.gov adresinden ulaşılabilir.

2010 Yıllık Raporu Nisan 2009 ile Mart 2010 arasındaki dönemi kapsar.

Özel Olarak İlgilenilen Ülkeler ve İzleme Listesi

IRFA, Başkan tarafından görevlendirilen Dışişleri Bakanına hükümetleri "bilhassa şiddetli" din özgürlüğü ihlallerinde bulunan veya bunlara müsaade eden "Özel Olarak İlgilenilen Ülkeleri" (CPC) talimat verir. IRFA "bilhassa şiddetli" ihlalleri işkence, suçlama olmadan uzun süre tutuklu bırakma, ortadan kaybolma veya diğer "yaşam, özgürlük veya kişi güvenliği haklarının yakışsız ihlalleri" dâhil "sistemik, devam eden ve korkunç" ihlaller olarak tanımlar. Bir ülke CPC olarak belirlendikten sonra, kanuna göre başkanın IRFA'da belirtilen ihlallere karşı harekete geçmesi gerekir.

Ocak 2009'da Dışişleri Bakanlığı CPC'leri Kasım 2006'daki son belirlediği sekiz ülkeyi değiştirmeden tanımladı: Burma, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore), Eritrea, İran, Çin Halk Cumhuriyeti, Suudi Arabistan, Sudan ve Özbekistan. Dışişleri Bakanlığı Özbekistan'da herhangi bir eylem yapmadan önce 180 günlük, Suudi Arabistan'da ise süresiz bir feragatname düzenleyerek her ikisinin de "[Uluslararası Din Özgürlüğü] Kanununun amaçlarını geliştirmek" için olduğunu belirtti. Bu feragatnameler sonucunda Amerika Birleşik Devletleri bu ülkelerdeki bilhassa şiddetli din özgürlüğü ihlallerine karşı herhangi bir politika uygulamayacak.

Bu raporlama döneminde Komisyon, Dışişleri Bakanının aşağıdaki 13 ülkeyi CPC olarak tavsiye etmesini önerir: Burma, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore), Eritrea, İran,

Irak,¹ Nijerya,² Pakistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Suudi Arabistan, Sudan, Türkmenistan, Özbekistan ve Vietnam.

Komisyon, CPC eşiğini karşılamayıp ciddi din özgürlüğü ihlallerine karışan veya bunlara hoşgörü gösteren ülkelerin hükümetlerini izlemeye ihtiyacına dayanarak bir İzleme Listesi de oluşturur. Bu ülkeler yakın dikkat gerektirir ve bazı durumlarda Dışişleri Bakanlığı ve çok taraflı örgütlerce diplomatik girişimlere maruz kalır. Komisyonun İzleme Listesi bu raporlama döneminde Afganistan, Beyaz Rusya, Küba, Mısır, Hindistan, Endonezya, Laos, Rusya, Somali, Tacikistan, Türkiye ve Venezuela'dan oluşuyor.

Komisyonun İlgilendiği Ülke

Türkiye

BULGULAR: Türkiye’de din ve inanç özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar devam ediyor. Türkiye’nin aktif sivil toplumu, medyası ve siyasi partileri dini özgürlük şartlarını etkiliyor ve dinin toplumdaki uygun rolü hakkındaki tartışmaları şekillendirmeye yardımcı oluyor. Türkiye demokratik bir yönetime sahip ve ülkenin anayasası inanç ve ibadet özgürlüğünün korunması ve dini düşüncelerin gizlice yayılması çağrısında bulunuyor. Bununla birlikte, Türk devletinin laiklik yorumunu esas alarak dini kontrol altına alma ve kamusal alanın dışında tutma çabası, aralarında çoğunluğun ve bilhassa dini azınlıkların da bulunduğu çoğu vatandaş için ciddi din özgürlüğü ihlalleriyle sonuçlanıyor. Avrupa Birliği’ne (AB) göre 2001’de AB’ye katılım başvurusundan bu yana yapılan bazı iyileştirmelere rağmen “Türkiye uygulamada din özgürlüğüne tam saygıya olanak sağlayacak bir ortam oluşturmak için daha fazla çaba sarf etmeli.” Geçen yılki ortamı etkileyen bir diğer faktör de Rum Ortodoks ve Ermeni Ortodoks patriklerine suikast ve camileri bombalama planlarını da içerdiği iddia edilen Ergenekon planında devlet ve ordu görevlilerinin de sözde yer almasıydı.

Bu kaygılar nedeniyle USCIRF, Türkiye’yi 2010 yılında da İzleme Listesinde tutmaya devam etmektedir.* Türkiye USCIRF’in İzleme Listesine ilk kez 2009 yılında girmişti.

Türkiye’de hâlâ tüm dinler üzerinde tam devlet denetimine bağlı olan devlet güdümlü laiklik, Sünni Müslüman çoğunluk ve Alevi azınlığın (genellikle İslam’ın benzersiz bir mezhebi olarak görülür) yanı sıra Hıristiyanlara ve Rum, Ermeni ve Süryani Ortodoks Kiliseleri gibi diğer azınlık topluluklarına önemli din özgürlüğü kısıtlamaları getirmiştir. Yalnızca Sünni İslam'a resmi olarak izin verilmekte ve devlet tüm resmi camileri, Müslüman din adamlarının eğitimini ve vaazların içeriğini denetlemektedir. Türkiye'nin 1923 Lozan Antlaşması kapsamındaki yükümlülüklerine rağmen devlet, dini azınlıkların Rum Ortodoks Kilisesinin Ekümenik Patrikliği gibi bağımsız varlıklar olarak hukuki durumunu tam olarak tanımamıştır. Sonuçta dini azınlıklar üzerinde gayri-Müslim toplulukların mal sahibi olma, din adamı yetiştirme, bu topluluklar için çalışan dini personelin vize alma ve yenileme ve din eğitimi verme haklarını engelleyen devlet politikaları ve eylemleri gibi sınırlamalar bu toplulukların gerilemesine ve bazı durumlarda fiilen yok olmasına neden olmuştur.

¹ Komisyoner Eid, Land ve Leo Komisyon’un Irak raporuna katılırken, diğer yandan CPC’nin tavsiyesini reddederek Irak’ın Komisyonun İzleme Listesinde kalması gerektiğini belirtti.

² Komisyoner Cromartie CPC’nin tavsiyesini reddederek Nijerya’nın Komisyonun İzleme Listesinde kalması gerektiğini belirtti.

Son yıllarda Türk devleti dini azınlık topluluklarının üyelerine karşı nefret suçu işlediğinden şüphelenilen kişileri (örneğin, Hıristiyanlar arasında tanınan birçok kişinin cinayetine karıştığı inanılan kişiler) yakalamada hızlı davranmaktadır. Ancak, sonraki davalar tüm Türk davaları gibi uzun sürmektedir. İktidar partisi, ordunun sivil siyasete karışmasını önlemeyi ve kamusal yaşamda dine daha fazla rol biçmeyi amaçlayan hukuksal reformlar başlatmıştır; Mart 2010'da parlamentoya bir anayasa paketi sunulmuştur. Anti-semitizm (Yahudi düşmanlığı), bir ölçüde Başbakanın halk önündeki açıklamaları ve hareketleri nedeniyle, medya ve halk söylemlerinde bir sorun olmaya devam etmektedir.

ÖNCELİK TAVSİYELERİ: Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'yi bilhassa NATO üyeliği, Irak ve İran ile komşu olması ve Orta Doğu ve Orta Asya'da gelişmekte olan liderlik rolü ışığında önemli bir stratejik ortak olarak görmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma isteğini de desteklemeye devam etmektedir. ABD politikası, Türkiye'nin din ve inanç özgürlüğü konusundaki uluslararası taahhütlerine uyumuna daha fazla vurgu yapmalıdır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Türk devletini uzun süredir Alevi, Rum, Ermeni ve Gürcü Ortodoks, Roma ve Süryani Katolik, Protestan ve Yahudi toplulukları hukuki anlamda tam olarak tanımama sorununu çözmeye teşvik etmelidir. Başkan Obama'nın Nisan 2009'da Türk parlamentosuna yaptığı konuşmada belirttiği gibi, Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'yi Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulunun yeniden açılması da dahil olmak üzere Türkiye'de tüm dini azınlıkların din adamı yetiştirmesine izin verme konusunda desteklemeye devam etmelidir. Amerika Birleşik Devletleri, hem kişilerin inancına hem de Türkiye Cumhuriyetinin lâik durumuna saygı için, kadınların dini ve din dışı görüşlerini kıyafetleriyle yansıtmaya özgürlüğünün verilmesi ve gayri-Müslimlerin toplum içinde rahip kıyafeti giymesinin üzerindeki hukuki engellerin kaldırılması konusunda Türk makamlarıyla birlikte çalışmalıdır. ABD'nin Türkiye politikasıyla ilgili diğer tavsiyeler bu bölümün sonunda bulunabilir.

* Komisyon Üyesi Eid, İzleme Listesinin tavsiyesine çekimsiz kalarak, Türkiye'deki durumun USCIRF İzleme Listesinde olmayan Yunanistan'daki kadar ciddi olmadığını belirtmiştir.

Din Özgürlüğü Koşulları

Türk Siyasetinde Lâiklik

1923'te Türkiye Cumhuriyetini kuran anayasaya göre, Türkiye lâik bir devlettir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ideolojisiyle bir tutulan lâiklik, sürekli olarak siyasi-sosyal bir gerilimin, bazen de şiddetin kaynağı olmuştur. Türkiye 1923'ten sonra dört askeri darbe geçirmiştir. Atatürk ve ondan sonraki Türk liderler, dini devlet kontrolüne alıp dinin ve kişisel inanç ifadelerinin halk üzerindeki etkisini ortadan kaldıracak politikalar benimsemiştir. 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP veya AK Parti) seçimleri kazanması, kamusal yaşamın sınırlandırılması olarak lâikliğin reddi olarak görülse de, AKP lideri ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan sürekli olarak partisinin lâikliği desteklediği yönünde açıklamalar yapmıştır.

Birçok Türk, dinin kamusal yaşamdaki eksikliğini istemese de, yıllardır devletin lâiklik tanımına karşı çıkan siyasi partiler bastırılmış veya yasaklanmıştır. 1960, 1971 ve 1980'de Türk ordusu lâikliğin de tehlike altında olduğu düşüncesiyle hükümetleri devirmiştir. 1990'lı yıllarda Refah

Partisi Türk lâikliğine karşı çıkmış ve seçimlerde çoğunluğu elde etmiştir; ancak, 1997 yılında ılımlı bir askeri darbeye iktidardan indirilmiş ve dağılmaya zorlanmıştır.

Köklerinin İslamcı Refah Partisine dayanmasına rağmen AKP platformu Türkiye'nin AB'ye girişini ve İslam'ın kamusal yaşama demokratik entegrasyonunu savunmaktadır. Ancak, bazıları AKP'yi İslami din değerlerini modern, demokratik bir toplumla birleştiren ılımlı bir parti olarak görürken, bazı kesimler partinin sonunda Türkiye'ye şariat getirmek gibi daha radikal niyetlerinin olduğu görüşündedir. Temmuz 2008'de anayasa mahkemesi AKP'nin "lâiklik karşıtı eylemlerin" odağı olarak anayasayı ihlal ettiğine karar vermiş, fakat geçmiştekilerden daha ılımlı bir eylemle AKP'yi kapatmak yerine partinin devletten aldığı fonu yarıya indirmiştir.

Mart 2010'da AKP yargı reformuna odaklı bir anayasa reformu paketi ilan etti. Değişiklikler Türk yargı kurumlarını yeniden yapılandırarak, yürütmenin yargı atamalarını arttıracak ve böylece mahkemelerin, AKP'nin yasama girişimlerine karşı gücünü zayıflatarak siyasi parti kapatma yetkisini parlamento verecek. Parlamento yaptığı konuşmada Başbakan Erdoğan önerilen anayasa değişikliklerinin "AB'ye giriş yolunun ve Türkiye'nin küresel entegrasyonunun önünü açacak" nitelikte olduğunu söyledi. Ancak, karşıtlar önerilen önlemlerin 2011 seçimlerinden önce AKP iktidarını güçlendirmeyi amaçladığını belirtiyor. Başbakan, parlamentonun onay vermemesi durumunda önerilen değişiklikleri halkoyuna sunma tehdidinde bulundu. AKP mecliste oy çokluğuna sahip olsa da, anayasal değişiklikleri geçirmek için gereken üçte ikilik çoğunluğa ihtiyacı var. Gözlemciler, parlamentonun Nisan ortasından önce bu konuları oylamaya sunmasının muhtemel olmadığını düşünüyor; Haziran ortasında bir halk oylaması yapılabilir.

Geçen yıl Türk makamları askeri gruplar, organize suç operasyonları, sağ siyasi aktörler ve hiper-laik gruplardan oluşan "Ergenekon" adlı ultra-milliyetçi bir yeraltı örgütüne karşı harekete geçti. "Derin devlet" in bir parçası olarak görülen Ergenekon ağının, hükümeti yıkmak ve/veya askeri darbe yapmak için bir araya getirildiğinde toplumda kargaşa çıkarmayı amaçlayan birçok eylem planladığı iddia ediliyor. Bunun yanında, yetkililer bu grubun Hıristiyan ve Yahudilerden oluşan potansiyel hedeflerin bir listesini tuttuğunu ve söz konusu listenin Şubat 2006'da Trabzon'da bir Katolik rahibin, Nisan 2007'de Malatya'da Hıristiyan bir yayın evi için çalışan üç Protestan'ın ve 2007'de Ermeni kökenli gazeteci Hrant Dink'in öldürülmesinde uygulamayı koyulduğunu iddia etti. Kafes adı verilen plan kapsamında Rum Ortodoks Kilisesinin Ekümenik Patriği Bartolomeo, Ermeni Ortodoks Kilisesi Patriği Mutafyan ve Türkiye'deki Yahudi topluluğundan Ishak Alaton gibi gayri-Müslim topluluğun liderlerinin suikast için hedef alındığı iddia edildi. Ergenekon ile ilişkili bir davada Türk donanmasının generallerinden birinin Müslüman vaiz Fethullah Gülen'in müritlerinin evlerinde silah saklayarak İslami militanlık korkuları oluşturmak istediği iddia edildi.

2010 yılının başında AKP hükümetini yıkmayı amaçlayan "Balyoz Planı" adlı ayrı bir plan iddiasıyla 13 Türk şehrinde 30 muvazzaf ve emekli subay tutuklandı. İlk olarak fazla popüler olmayan Taraf gazetesi tarafından ortaya çıkarılıp, daha sonra ülkenin iyi bilinen gazetelerinin çoğunda geniş yer bulan bu plan, iddialara göre İstanbul'da iki camiye bombalama, Türk ordusunun uçaklarını düşürüp olayı Yunanistan'ın provokasyonu olarak gösterme ve NATO tesislerine saldırma planlarını içeriyordu. Türk ordusunun bazı yetkilileri, ordunun herhangi bir darbe planına kurum olarak dâhil olduğunu yalanladı.

Mart 2010'da Türk mahkemelerinde yaklaşık 200 kişi Ergenekon üyesi olduğu iddiasıyla tutuklandı. Bazı analiz uzmanları, çoğu tutuklunun Erdoğan hükümetinin önde gelen karşıtları ve lâikliğin bilinen katı savunucuları olduğunu belirterek Ergenekon araştırmasını eleştirmektedir. Ergenekon çekişmesi Türk siyasetini ve toplumunu siyaset ve kamusal alanda İslam'ın rolü, gayri-Müslim din ve etnik azınlıklarının güvenliği ve sivil siyasi kurumlarda ordunun rolüyle ilgili derin bir kutuplaşmaya sürükledi. Gözlemciler, Ergenekon davasının Türkiye'nin demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü yolculuğunda bir ilerleme mi, yoksa gerileme mi olduğu konusunda büyük ölçüde zıt düşmektedir. İlk olarak, demokratik yollardan seçilmiş bir hükümete karşı darbe yapmayı amaçladığı iddia edilen kişilerin soruşturulması ve tutuklanması, Türk demokrasinin güçlendiğini gösteriyor. Aynı şekilde, AKP'ye ve onun siyasi gündemine karşı olan kişileri tutuklamak için de komplo iddiaları kullanılabilir. Ayrıca, dava Türkiye'de siyasetin tam sivilleşmesinin önünde durmaya devam eden engellerin altını çiziyor.

İslam'ın İfade Edilmesi Üzerindeki Kısıtlamalar

Başbakanlığa bağlı olup vergilerle varlığını sürdüren bir devlet kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'deki 80.000 caminin tümünü denetlemekte ve devlet görevlisi olarak imamları görevlendirmektedir. Diyanet, Türkiye'nin camilerindeki vaazların içeriğini denetlemekle birlikte, İslam'ın yalnızca Hanefi Sünni okulunun yayılmasına izin vermektedir. Türkiye'deki Müslümanların %20'sinin Alevi olmasına rağmen, dini ibadet ve eğitim (devlet okullarında Müslüman çocukları için zorunludur) yalnızca Hanefi öğretilerini takip etmektedir. 12 yaşından büyük çocuklar için okul dışında din eğitimi derslerini yalnızca Diyanet verebiliyor. İslam'ın devlet güdümündeki kurumlar dışında uygulanmasına göz yumulmuyor. Bazıları gayri resmi olarak hâlâ faaliyet gösterse de, Türkiye'nin bilinen Mutasavvıf tarikatları 1920'lerde resmi olarak yasaklandı.

Türk lâikliği kamu ve özel üniversite, parlamento, mahkeme ve okul gibi devlet binalarında dini kıyafetler ve başörtüsü giyilmesini yasaklıyor. Başörtüsü takan kadınlar ve onları savunanlar kamu sektöründeki hemşirelik ve öğretmenlik gibi işlerini kaybetti. Başörtüsü takan öğrencilerin özel kurumlarda derse kaydolmasına bile izin verilmiyor. Aralık 2008'de yetkili merciler ordunun beş üyesini eşlerinin başörtüsü takmasına veya Müslüman ibadetleri gerçekleştirmelerine izin verme "disiplinsizliği" ile suçladı. 2006 yılında bir mahkeme, ders saatleri dışında başörtüsü takan bir öğretmenin okuldan atılma kararını onayladı. Daha kısa bir süre önce, Mart 2009'de ise Yüksek Seçim Kurulu oy merkezlerinde çalışanların mesai saatleri içinde başörtüsü takamayacağını açıkladı.

“Türban sorunu” Türkiye'de uzun yıllardır tartışma konusu. 2005 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Türkiye'nin anayasasında tanımlanan lâikliğe göre bir Türk üniversitesinin başörtüsünü yasaklamasının, din özgürlüğü standartlarına aykırı düşse de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ihlâli anlamına gelmediğine karar verdi. Şubat 2008'de, Türk parlamentosu tüm vatandaşların kıyafetlerine bakılmaksızın üniversiteye gitme hakkını garanti altına almak üzere 1982 anayasasını (1980 askeri darbesinden sonra ordu güdümündeki bir görevli tarafından yazılmıştır) değiştirme yönünde ezici bir çoğunlukla karar aldı. Değişikliğe göre yalnızca çenenin altından gevşek bir şekilde bağlanmış geleneksel eşarplara izin verilecekti. Boynu kapatan türbanlar ve peçe hâlâ yasaktı. Ancak, Haziran 2008'de Türk anayasa mahkemesi bu değişikliklerin Türk lâiklik şartını ihlal etmesini nedeniyle anayasaya aykırı olduğuna karar

verdi. Sonuç olarak, başörtüsü yasağı hâlâ yürürlükte ve Türkiye'de yalnızca başı açık olan kadınların devlet üniversitelerine ve özel üniversitelere girmesine izin veriliyor.

Şubat 2010'da AİHM, bir Türk mahkemesinin Aczimendi tarikatı adlı İslami grubun 127 üyesini kamusal alanda dini kıyafetler giymesi nedeniyle mahkûm ederek bu kişilerin haklarını ihlâl ettiğine karar verdi. AİHM'e göre davacılar bu geleneksel kıyafetleri dini tarafsızlığa izin verilen ve bir kimsenin dinini ifade etmesinin engellenebileceği kamu binalarında değil camiye giderken, sokakta giymeleri yüzünden cezalandırılmıştı. AİHM Türk makamlarının davacının kıyafetinin kamu düzeni için bir tehlike oluşturduğunu veya camiye giderken gelen geçene uygunsuz baskı yaparak din propagandası yaptığını kanıtlamadığı kararına da vardı. Kamusal alanda dini kıyafet yasağı gayri-Müslimleri daha geniş bir şekilde hedef almaktadır; tüm Hıristiyan (Ortodoks, Katolik ve Protestan) ve Yahudilerin yalnızca devlet binalarında değil, kamusal alan genelinde rahip kıyafetleri giymesi yasaktır.

Aleviler Üzerindeki Kısıtlamalar

Aleviler, Türkiye'de nüfusun yüzde 15 ila 25'ini oluşturan en büyük dini azınlık topluluğudur; fakat devlet tarafından resmi bir azınlık olarak tanınmamaktadır. Alevilerin inanç ve ibadetleri İslam'da bir tartışma konusudur ve bazı Müslümanlar Alevilerin, birtakım unsurlarını Tasavvuf, Arif ve Zerdüşti ilim ve ritüellerinden alan On İki İmam Şiiliğinin bir mezhebi olduğunu düşünmektedir. Türk hükümeti Alevileri genellikle aykırı Müslümanlar olarak görürken, çoğu Sünni ve bazı Alevilere göre Aleviler Müslüman değildir. Dini azınlık statüsü verilmesi de, Alevilerin ibadetlerini görece özgür bir şekilde yapabildiği belirtilmektedir. Son yıllarda durumlarında meydana gelen iyileşmeye rağmen Aleviler halen bazı ayrımcı devlet uygulamalarına maruz kalmaktadır.

Aleviler cem evlerinde ibadet eder. Türk devleti cem evlerini resmi ibadet yeri olarak kabul etmeyip, "kültürel merkez" olarak görür. Aleviler cem evi açmak için izin alırken ret ve gecikmeler yaşıyor. Bu sorunların son yıllarda azaldığı belirtiliyor. 2008 yılında bir Türk bölge mahkemesi cem evlerinin ibadet yerleri olmadığına karar verirken, aynı yıl içerisinde iki Türk belediyesi kendi alanlarında cem evlerinin ibadet yeri sayılmasına karar verdi. Ayrıca, Aleviler kendileri de dâhil olmak üzere tüm Türk vergi mükelleflerinin Alevi köylerinde Sünni camilerinin inşaatına finansal destek sağladığını, fakat kendilerinin çoğunlukta olduğu yerlerde bile cem evi açma iznini bazen alamadıklarını belirtiyor. Geniş Alevi topluluğundaki 300 gruptan bazıları, İslami yaşamı devlet kontrolüne alması, yalnızca Sünni İslam'ı teşvik etmesi ve tüm Türk vatandaşlarının vergileriyle beslenmesi nedeniyle Diyanet'in kapatılmasını istiyor. 1925 tarihinde çıkarılan ve Türk Anayasasına göre değiştirilemeyecek olan bir kanuna göre, "Dede" veya yaşlılar adı verilen Alevi liderlerin bu unvanı alması yasaktır.

Aleviler çocuklarının Müslümanlara yönelik zorunlu din eğitimine katılmak zorunda olmasına karşı çıkmaktadır. Bazı Aleviler, bu derslerin kendi toplulukları için isteğe bağlı olması gerektiğini düşünürken, bazıları müfredatta bir reform yaparak dinin doğru bir şekilde sunulmasını savunmakta, bazılarıysa zorunlu din derslerinin kaldırılmasını istemektedir. Türk Alevi topluluğunun bir üyesi, zorunlu din eğitimi konusunu AİHM'e götürdü. Burada 2007 yılında, müfredatın Sünni İslam ile sınırlı olması nedeniyle din eğitiminin Aleviler için isteğe bağlı olması gerektiğine karar verildi. Bir Türk bölge mahkemesi daha sonra AİHM'in görüşünü

onayladı. Türk okullarındaki din müfredatı 2008 yılında değiştirildi, fakat topluluklarını İslam içerisindeki mistik bir tarikat olarak gören bazı Aleviler yeni metinlerin de yetersiz olduğunu savunmaya devam ediyor.

Geçen birkaç yılda ve son olarak Haziran 2009'da, Türk hükümeti kaygılarını ele almak üzere Alevi topluluğuyla birkaç çalıştay gerçekleştirdi. Aleviler beş sorunun çözülmesini istiyor: Alevi ibadet evlerinin hukuki durumu, zorunlu din eğitimi derslerinin kaldırılması, Alevi köylerinde cami yapımına son verilmesi, 1925 tarihli kanunla el koyulan Alevi mallarının iade edilmesi ve 1993'te bir kundakçılık saldırısıyla Alevilerin öldürüldüğü Sivas'taki Madımak Otelinin müze haline getirilmesi. 2009 sonunda 200.000 kadar Alevi İstanbul'da Türk hükümetinin bu beş talebi yerine getirmesi için barışçıl bir gösteri yaptı. Şubat 2010'da Washington DC'deki Türk büyükelçiliğinden alınan bilgilere göre, bu çalıştayların nihai belgeleri Başbakan Erdoğan'a 2010 yılının ilkbaharında sunulacak.

Gayri-Müslim Azınlıkların Hukuki Durumuna İlişkin Kısıtlamalar

Türk silahlı kuvvetleriyle birkaç Avrupalı devlet arasında imzalanarak Türkiye Cumhuriyetini resmi olarak kuran 1923 Lozan Antlaşması, Türkiye'deki tüm gayri-Müslim dini azınlıklar için belli garanti ve korumalar içeriyordu.³ Ancak, o zamandan bu yana Türk devleti o antlaşmanın yükümlülüklerini Rum Ortodoks, Ermeni Ortodoks ve Yahudi topluluklarla sınırlı olarak yorumladı. Ancak bu özel statüye rağmen bu üç dini azınlık topluluğunun hukuki tanınması ve verilen garantiler Türk hukukunda veya uygulamada yerine getirilmemiştir ve Türk devleti bu grupların din özgürlüğü haklarını sınırlandırma mekanizması olarak hukuki kişiliğini inkâr etmeye devam etmektedir.

Ayrıca, Lozan Antlaşmasındaki dini azınlık tanımına Türk devletinin getirdiği yorumun dışında kalan dini grupların da din veya inanç özgürlüğü hakları son derece sınırlıdır. Yıllardır hukuki kişiliğin olmaması azınlık topluluklarının toplu ve bireysel mal edinme, bu malları koruma ve başkasına devretme konularında ciddi sorunlar yaşamasına neden oldu. İç düzenlemelere karar verirken ve din adamı yetiştirirken de büyük engellerle karşılaşılıyorlar. Bazı durumlarda bu engeller bu toplulukların kendi topraklarında önemli ölçüde gerilemesine neden oldu. Hıristiyan azınlıkların mal edinme hakları, eğitim ve bazı durumlarda fiziksel güvenlik gibi sorunları, bir ölçüde çoğunun hem dini hem de etnik topluluk olmasından kaynaklanmakta ve dolayısıyla bazı etnik Türkler tarafından şüpheyle karşılanmaktadır.

Bugün Türkiye'de yaklaşık 65.000 Ermeni Ortodoks Hıristiyan, 23.000 Yahudi ve yaklaşık 1.700 Rum Ortodoks Hıristiyan yaşamaktadır. Türkiye 1923'te kurulduğunda ülkede 200.000 Rum Ortodoks Hıristiyan vardı. 1955 yılına gelindiğinde bu rakam 100.000'e düşmüştü; o yıl Rum Ortodokslara karşı katliamlar özel ve ticari varlıkların tahrip edilmesi, dini alanlara saygısızlık ve cinayetlerle sonuçlandı. Devam eden tehditler nedeniyle Rum Ortodoks topluluğunun sayısı

³ “Madde 40 – Gayri-Müslim azınlıklara dahil olan Türk vatandaşları da diğer Türk vatandaşlarıyla aynı muamele ve hukuk güvencesine sahip olacaktır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer eğitim ve öğretim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dini ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.”

şimdiki seviyesine kadar düştü. Üç sözde “Lozan azınlığı”na ek olarak şu anda Türkiye'de yaklaşık 15.000 Süryani Hıristiyan, 10.000 Bahai, 5.000 Yezidi, 3.300 Yehova Şahitleri ve 3.000 Protestan Hıristiyan'ın yanı sıra küçük Gürcü Ortodoks, Bulgar Ortodoks, Maruni, Keldani, Nasturi Süryani ve Roma Katolik toplulukları yaşamaktadır. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Süryani Hıristiyanlar geçmişte daha kalabalıktı, fakat devlet baskıları ve ayrılıkçı Kürt kuvvetlerine karşı savaş büyük bir göçe zorladı.

Vakıflar Genel Müdürlüğü gayri-Müslim din gruplarının tüm faaliyetlerini ve ibadet yerlerini ve diğer mallarını düzenlemektedir. Dışişleri Bakanlığına göre, Osmanlı İmparatorluğu zamanında mevcut olan 161 dini topluluk vakfı yeni vakıf sistemine dâhil edildi. Vakıflar 74'ü Rum Ortodoks, 48'i Ermeni Ortodoks ve 12'si Yahudi vakfı olmak üzere Süryani, Bulgar ve Gürcü Ortodoks ve Keldani ve Maruni Katoliklerinin vakıflarını da içeren bu 161 “azınlık vakfını” tanımaktadır. Vakıf kurmak bir dini topluluğun toplu hukuk kimliği kazanmasını sağlasa da, vakıflara ilişkin kurallar elverişsiz ve zahmetli. Ancak, Lozan hükümlerinin aksine Türkiye'deki dini azınlıkların Gökçeada ve Bozcaada'dakiler de dâhil olmak üzere malları - kişilere ve topluluklara ait okul, kültür yapıları, kiliseler ve kimsesizler yurtları gibi varlıklar - kamulaştırılmıştır ve hukuki kişilik talepleri keyfi olarak ve bazen adli sisteme yardım için başvurma imkanı engellenerek bekletilmektedir.

Dini bir kurum kâr amacı gütmeyen bir dernek olarak resmi statü kazanmak için de başvurabilir, fakat bu tip dernekler mal edinemez. Dernek statüsü elde etmek vakıf statüsü elde etmekten daha basit ve hızlıdır. Yine de, bu statünün verilip verilmemesi valilere bağlıdır ve uzun vadede daha az koruma sağlar.

Elli yılı aşkın süredir Türk devleti başta Rum ve Ermeni Ortodokslarınki olmak üzere Katolik ve Yahudi topluluklara ait yüzlerce dini azınlık varlığına el koymak için anlaşılması güç düzenlemelerden ve demokratik olmayan kanunlardan faydalandı. 1936 yılında hükümet tüm vakıfların gelir kaynaklarını açıklamamasını istedi. Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs'a girmesinden beri Türk Yargıtay'ı azınlık vakıflarının 1936'da devlet tarafından kabul edilenler dışında mal edinme hakkına sahip olmadığına karar verdi. O zamandan sonra devlet 1936'dan sonra edinilen yüzlerce varlığa el koydu. Dini azınlık vakıfları mal edinebilse de, daha önce el konmuş mallar geri istenemez veya el koyulan mallar için devlet bir tazminat ödemez. Ayrıca, devletin eylemleri temyize götürülemez. Rum, Ermeni ve Süryani Hıristiyanlar, gerekli resmi belgeleri almanın karmaşıklığı yüzünden dini ve kültürel alanların işletilmesi konusunda da sınırlamalara tabidir. Bunun yanında, azınlık grupları Türkiye'nin bir yanındaki mallarından elde edilen parayı ülkenin diğer yanındaki nüfuslarını desteklemek için kullanamaz.

Son yıllarda Süryani Hıristiyan topluluğun bazı yaşlı üyeleri Türkiye'ye döndü ve bir olayda Türk devleti Süryani Hıristiyanlara ait bir evi işgal etmiş olan yerli bir grubu tahliye etmeye yardımcı oldu. Süryani Ortodoks Kilisesi Metropoliti Yusuf Çetin 2006'da USCIRF'e yaptığı açıklamada Türk hükümetinin kilise ve manastırları restore etmeye yardımcı olduğunu söyledi. Ancak, kısa süre önce Türk makamlarının 1160 ile 1932 yılları arasında Süryani Patriğinin yaşadığı 1600 yıllık Mor Gabriel manastırı arazisinin bir kısmına el koyma girişimi tartışmalara neden oldu. Belirtilene göre, Türk yetkililer mevcut sınırların üç komşu Kürt köyünün arazisini işgal ettiği iddiasıyla manastırın sınırlarını yeniden çizme girişiminde bulundu. Bazı köy liderleri ise yerel papazları öğrencilerle inançları konusunda ve Aramaik dilinde konuşmakla

suçluyor. Bu olayla ilgili 2009 yılının başında başlayıp halen devam eden iki dava bulunmaktadır.

Roma Katoliklerinin varlıklarına da Türk devleti tarafından el koyuldu. Ocak 2010'da Papa Benedict Türkiye'de Katolik Kilisesinin halen hukuki statüden yoksun olduğunu belirtti.

Sayıları 3.000 civarında olan Türkiye Protestanları ağırlıklı olarak İslamiyet'ten dönen Türklerden oluşmaktadır. Bunlar çoğunlukla başka mezheplerin kiliselerinde, evlerde ve diğer yerlerde toplanır. Ev toplantıları çoğunlukla şüpheyle karşılanır ve polis zaman zaman katılımcıları gözaltına alma ve takip etme gibi eylemlerle bu hizmetleri engeller. Şubat 2009'da AİHM İzmir'deki bir Protestan kilisesinin hukuken dernek statüsüne sahip olduğuna karar verdi ve Dışişleri Bakanlığına göre Türk hükümeti bu karara uydu.

2007'de hukuken dernek statüsü kazanıp bu sayede toplantı yeri kiralama ve mahkemelerde hukuki çıkarlarını toplu olarak savunma hakkı elde eden Yehova Şahitlerinin buna rağmen ibadet hizmetlerinin sürekli olarak tacize uğradığı belirtilmektedir. Dışişleri Bakanlığı 2009 başında iki Yehova Şahitleri ibadet yerinin kullanımına karşı imar kanunlarına göre verilen iki mahkeme kararının temyizde geri alındığını ve temyize götürülmüş iki benzer davanın daha karar beklediğini belirtti.

Kasım 2006'da Türk parlamentosu AB'ye giriş reformlarının bir parçası olarak Lozan dini azınlık vakıflarına ilişkin yeni bir kanun geçirerek Türk olmayan vatandaşların bu tip vakıflar kurma prosedürlerini kolaylaştırdı. Kanun Vakıfların varlıklara el koymasına izin verse de, dini azınlıkların el koyulan mallarından üçüncü kişilere satılmamış veya devlet kontrolünde olmayan kısımlarını geri alabilmesini sağladı. O zamanki Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer bu kanunu veto etti. Şubat 2008'de parlamento gayri-Müslim azınlıklara ait kimsesizler yurdu, hastane ve kilise gibi varlıkların iadesiyle ilgili benzer bir kanun geçirdi. Ancak, 2008 tarihli kanun da üçüncü kişilere satılmış malları dışarıda bıraktı ve Vakıfların el koyma yetkisi devam etti. Cumhurbaşkanı Gül, Başbakan Erdoğan tarafından desteklenen bu yasayı imzaladı.
Gayri-Müslim Azınlıklar Üzerindeki Diğer Kısıtlamalar

Resmi olarak adlandırılmış üç "Lozan azınlığı" Milli Eğitim Bakanlığının gözetiminde topluluk olarak ilk ve orta dereceli okullar işletebilir. 2007'ye kadar bu okullardan Lozan Antlaşması ihlâl edilerek Müslüman bir müdür tayin etmeleri isteniyordu. Ancak, 2007 yılında çıkarılan yeni kanunla gayri-Müslimlerin bu pozisyona gelmesine izin verildi. Buna karşın, düzenlemeler gayri-Müslim çocuklarının kendi topluluk okullarına kaydolup devam etmesini zorlaştırmakta ve sonuç olarak Lozan'ın korumasındaki topluluk okullarının yavaş yavaş kaybolmasına neden olmaktadır. Okul kaydı sırasında, çocuğun babasının ilgili azınlık grubundan olduğundan emin olmak için Milli Eğitim Bakanlığı müfettişlerinin hazır bulunması gerekiyor.

Türk devleti azınlıkların din adamı yetiştirme hakkını reddederek bu toplulukların ruhban okullarını da kapatmış ve topluluk içi düzenlemelere ve liderlik kararlarına müdahale etmiştir. Örneğin, Türk devleti Rum Ekümenik Patrikliğinin tüzel kişiliğini halen tanımamaktadır. Ayrıca, Başbakan Erdoğan'ın Ocak 2008'de Patrik Bartolomeo'nun "Ekümenik" unvanının kilisenin içişleri sorunu olduğunu belirtmesine rağmen, Patriği Ekümenik bir Patrik olarak değil, yalnızca Türkiye'deki Rum Ortodoks topluluğunun başı olarak kabul etmektedir. Avrupa

Konseynin danışma kurulu olan Venedik Komisyonu Mart 2010'da yaptığı açıklamada, Patriğin tarihsel olarak kabul edilmiş unvan ve ayrıcalığına göre "ekümenik" durumunun Türk devleti tarafından tanınmamasının 1923 Lozan Antlaşması da dâhil olmak üzere gerçekçi veya hukuki bir dayanağının olmadığı belirtmiştir. Türk devleti ayrıca Patrik veya başpiskopos olabilmek için adaylığı Türk vatandaşlarıyla sınırlandırmaya devam etmektedir. Washington, DC'deki Türk büyükelçiliği Şubat 2010'de USCIRF'e yaptığı açıklamada hükümetin Ağustos 2009'da Patriklikle yaptığı bir toplantıda ilgili Rum Ortodoks Metropolitlerinin Türk vatandaşlığına başvurma olasılığını görüştüğünü, fakat herhangi bir eylemde bulunulmadığını belirtti.

1971 yılında devletin yüksek öğretim kurumlarını kamulaştırma işlemine Heybeliada'daki Rum Ortodoks Ruhban Okulu da dâhil edilerek Rum Ortodoks topluluğu Türkiye'deki dini liderlik için tek eğitim kurumundan mahrum bırakıldı. Ayrıca, Kasım 1998'de okulun Mütevelli Heyeti Kamu Kuruluşları Genel Müdürlüğü tarafından dağıtıldı. Heybeliada Ruhban Okulu halen kapalı; Washington, DC'deki Türk büyükelçiliğine göre 2010 yılının başı itibariyle Türk makamları Patriklikle birlikte yeniden açılışın olası yerlerini araştırmaya devam ediyor.

2008 yılında AİHM, Rum Ortodoks Ekümenik Patrikliğinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Protokol 1, Madde 1'in (malların korunması) Türkiye tarafından ihlal edildiği iddiasıyla açtığı davaya baktı. Dava Türk devletinin Büyükada'daki Rum Ortodoks yetiştirme yurduna el koymasıyla ilgiliydi. Mahkeme, Ekümenik Patrikliğe ait olan yetiştirme yurduna Türk devletinin uygunsuz şekilde el koyduğuna oybirliğiyle karar verdi. Türk hükümetinin mahkeme kararını uygulaması gerekiyor.

Türkiye'nin en büyük gayri-Müslim din azınlığı olan Ermeni Ortodoksları da Türkiye'de din adamı yetiştirecek bir ruhban okulundan yoksun ve bugün yalnızca 26 rahibi var. 2006 yılında Ermeni Patriği Ermeni Ortodoks topluluğunun bir devlet üniversitesinde Patrik yönetiminde Hıristiyan din bilimi kürsüsü açmasına izin verecek bir öneriyi Milli Eğitim Bakanına sundu. Bugüne kadar Türk hükümeti bu talebe yanıt vermedi. Bunun yanında, Rum Ortodoks Patriği gibi Ermeni Patriği de tüzel kişiliğe sahip değil. Ermeni Patriğinin günde 300 e-posta tehdidi aldığı ve kendisine sürekli olarak eşlik eden iki gizli polis korumasına sahip olduğu belirtiliyor.

Papaz kıyafetinin toplum içinde giyilmesini yasaklayan kanun nedeniyle, 2009 yılında Gürcü, Rum ve Rus Ortodoks gibi yabancı Hıristiyan din adamlarının ülkeye girerken kilise kıyafetlerini çıkarmaları istendi. Türkiye'deki Türk vatandaşı Hıristiyan din adamları papaz kıyafetlerini topluluk içinde hiçbir yerde giyemez.

Nefret Suçları ve Gayri-Müslim Azınlıklara Karşı Hoşgörüsüzlük

Ermeni kökenli tanınmış bir gazeteci olan Hrant Dink, Ocak 2007'de öldürüldü. Dink Türk Ceza Kanununun 301. Maddesi kapsamında Türk devletini "Ermeni soykırımını" iddiasıyla "aşağılamak" suçuyla hüküm giymişti. Uluslararası baskı nedeniyle hükümlülük kararı tecil edildi. Bazı raporlarda Dink'in Hıristiyan olduğu için hedef alındığı ileri sürülmüştür. 2006 yılında bir USCIRF heyetiyle İstanbul'da bir araya gelen Dink, sürekli olarak ölüm tehditleri aldığından bahsetmişti. Dink'in şimdilerde Ergenekon planıyla bağlantısı kurulan katil zanlısının yargılanmasına devam ediliyor. Sınırları Olmayan Habercilere göre davanın

yürütülme şekli bir "hayal kırıklığı". Şubat 2010'da kendilerini Dink'in "derin ailesi" olarak adlandırılan yedi yüz aktivist, cinayetin meclis soruşturmasına açılması çağrısında bulundu.

Türkiye'deki Roma Katolikleri zaman zaman şiddetli toplumsal saldırılara maruz kaldı. Şubat 2006'da İtalyan bir Katolik rahip, Danimarkalı gazetelerde İslam peygamberinin karikatürlerinin çıkmasına sinirlenen bir genç tarafından Trabzon'daki kilisesinde vurularak öldürüldü. Başbakan Erdoğan ve diğer devlet yetkilileri cinayeti şiddetle kınadı. 16 yaşındaki çocuk cinayete suçlandı, yargılandı ve 19 yıl hapse mahkum edildi. Temmuz 2009'da Gregor Kerkeling adlı Katolik bir Alman iş adamı daha sonra suçunu itiraf edip mahkemeye çıkarılan ruh hastası bir genç tarafından Hıristiyan karşıtı bir nefret suçuna kurban edildi.

Protestanlar ve sahip oldukları mal varlığı geçmişte şiddetli saldırılara maruz kalmış olsa da, raporlar 2009 yılında bu tip olaylarda düşüş olduğunu göstermektedir. Ancak, Ağustos 2009'da İstanbul'daki bir Protestan kilisesine kayıtlı İsmail Aydın adlı bir kişi bıçak zoruyla rehin alındı. Rehin alan kişi, Aydın'ı misyoner faaliyetleri nedeniyle öldürmek istediğini söyledi; fakat polis, saldırganı, rehineyi zarar vermeden bırakmaya ikna etti. Bu yazı yazılırken davası hala devam ediyordu. 2006 yılında Ceza Kanununun 301. Maddesi uyarınca "Türklüğü aşağılamak", İslam'a karşı nefret uyandırmak ve İncil dersi için kişilerin özel bilgilerini gizlice toplamakla suçlanan, Müslümanlıktan Hıristiyanlığa geçmiş iki kişinin davası da devam ediyor.

Nisan 2007'de Malatya'da Protestan bir İncil yayınevini üç çalışanı öldürüldü. Toplam 10 sanık tutuklandı. Daha sonra elde edilen kanıtlara göre cinayeti itiraf eden beş kişinin Ergenekon planına dâhil olduğu iddia edilen yerel siyasi yetkililerle, silahlı kuvvetlerle ve Türkiye'nin milliyetçi siyasi partisiyle bağlantısı vardı. Aralık 2007'de Türkiye'nin İçişleri Bakanlığı kamu görevlilerinin bu cinayetlerdeki gizli rolüyle ilgili de bir adli soruşturma başlattı; dava devam ediyor.

Toplum önünde dinin açıkça ifade edilmesi ve ikna etme eylemleri Türkiye'de yasadışı olmasa da, bunu yapanlar bazen taciz edilip tutuklanıyor. İki Hıristiyan, inançlarını tartışmaları nedeniyle tutuklandıktan sonra Türk kimliğini "aşağıladıkları" gerekçesiyle Ekim 2009'da hâkim karşısına çıktı. Konu kamuoyunda da tartışma yarattı. 2007'deki Malatya cinayetlerinden bir gün sonra eski bir Adalet Bakanı Milliyet gazetesine yaptığı açıklamada "misyoner faaliyetler terörden bile tehlikelidir ve ne yazık ki Türkiye'de suç olarak görülmemektedir" dedi. Misyoner faaliyetler Milli Güvenlik Konseyinin de gündemine alındı, fakat Türk medyasının önde gelen kuruluşları 2007 Malatya cinayetlerinden sonra dini azınlıklara karşı hoşgörüsüz haberlere daha az yer vermeye başladı. Örneğin, popüler bir ulusal TV kanalı olan ATV, "yasadışı" kiliseler veya Türklerin Hıristiyanlığa geçmesiyle ilgili yayınları kesti. Yine de Türkiye'deki kaynaklara göre yerel ve ultra-milliyetçi gazetelerin yanı sıra Web siteleri ve bloglarda hoşgörüsüz haberler devam ediyor. Bunun yanında, "misyoner faaliyet" sekizinci sınıf Türkiye Cumhuriyeti Reformları ve Atatürkçülük Tarihi zorunlu derslerinde okutulan kitaplarda yabancı finansmanla bağlantılı ulusal bir tehdit olarak sayılmaktadır.

Türkiye'deki Yahudilerin yaklaşık %96'sı 1492'de İspanya veya Portekiz'deki dini zulümden kaçanların torunlarıdır. Türkiye'deki Yahudi cemaatinin temsilcileri, durumlarının diğer Müslüman çoğunluklu ülkelerdekinden daha iyi olduğunu söylüyor. Türkiye Yahudileri serbestçe ibadet edebiliyor ve ibadet yerleri gerekirse devlet korumasından faydalanabiliyor.

Yahudiler ayrıca kendi okullarına, hastanelerine, iki huzurevine ve sosyal yardım kurumlarının yanı sıra bir gazeteye sahip.

Buna karşın 2003 ve 2004 yıllarında köktenciler Türkiye'deki sinagoglara saldırılar düzenlemiş ve son yıllarda Türk medyası ve toplumunun bazı kesimlerinde Yahudi düşmanlığı yükseliş göstermiştir. Bazıları bu Yahudi düşmanlığını Türkiye'nin Irak'taki ABD işgaline karşı çıkmasına, 2009 yılında Gaza'daki İsrail askeri hareketine ve Başbakan Erdoğan'ın Davos'taki G-8 zirvesinde Gaza'daki hareket nedeniyle İsrail Devlet Başkanı Peres'i protesto etmek için yuvarlak masa toplantısını terk etmesine bağlıyor. Gaza kampanyası sırasında İsrail karşıtı eylemlerde ve çoğu Türk gazetesinde düşmanca anti-Semitik işaretler, posterler ve karikatürler görüldü. Yahudi cemaati örgütlerinin anti-Semitik posta ve telefonlar aldığı belirtildi. Buna karşın, 2009 yılında Milliyet gazetesine verdiği röportajda Türk Yahudi cemaatinin başkanı "Türkiye'de Yahudi düşmanlığının olduğuna inanmadığını" söyledi. Ayrıca Başbakan Erdoğan'ın Yahudi düşmanlığını açıkça kınamasından övgüyle bahsederek, Yahudi cemaatinin "tek sorunu, çoğunluğun azınlıkları nüfusun genelinden ayrı görme eğilimidir" dedi.

Nüfus Kağıtları

Türk nüfus kağıtlarında dini bağlılık belirtiliyor, fakat Bahailer gibi bazı din grupları dinleri resmi seçenekler arasında bulunmadığından dinlerini belirtmiyor. 2006 yılında çıkarılan bir kanunla kişilerin nüfus kağıtlarındaki din hanelerini boş bırakmasına veya yazılı dini değiştirmelerine izin verilmesine rağmen, Türk devletinin başvuru sahiplerinin din tercihlerini sınırlamaya devam ettiği söyleniyor. Bu itirazlar dini azınlık öğrencilerinin devlet okullarındaki İslam dini derslerine girmeme tercihi yapmasını zorlaştırıyor. Alevi bir kütüphane görevlisinin açtığı davada AİHM Şubat 2010'da verdiği kararla Türk nüfus kağıtlarının din hanesini zorunlu tutmaması gerektiğini belirtti.

Vicdani Retçiler

Türk hukuku alternatif askerlik hizmetine ilişkin bir hüküm içermemektedir. 2008 sonunda bir kanun taslağı hazırlanmasına rağmen, kabul edilmesine ihtimal verilmiyor. Adalet Bakanlığının Temmuz 2008 tarihli kararnamesi, asker kaçaklarının polis tarafından ancak bir mahkeme kararıyla yakalanıp gözaltına alınabileceğini, böylece vicdani retçilerin askerlik şubesinde ordu tarafından yakalanamayacağını belirtmektedir. Buna karşın, bir vicdani retçinin askere gitmeyi reddetmesi veya askeri üniforma giymek istememesi durumunda, bu eylemler Askeri Ceza Kanunu uyarınca emre itaatsizlik olarak işleme alınır ve soruşturma ve mahkumiyet kararı verilebilir.

Vicdani retçiler başlıca iki gruba ayrılır: devlet hizmeti dâhil her türlü zorunlu devlet görevini tamamen reddeden barış yanlıları ve askerlik hizmetini reddedip tamamen sivil olmak şartıyla başka bir görevde bulunmaya hazır olan Yehova Şahitleri. Türk hukukunda vicdani retçiler için resmi bir statü bulunmamasına rağmen, Türkiye'de Yehova Şahitleri dışında 89 civarında vicdani retçi ve yaklaşık 30 Yehova Şahidi olduğu belirtiliyor. Aralık 2009'da lâik Türk ordusuna hizmet etmeyi reddeden bir Müslüman olan Enver Aydemir yakalanıp askeri cezaevine gönderildi. Asker kaçağı olması nedeniyle Mart 2010'da 10 aylık hapse mahkûm edildi. Aydemir cezaevinde kaldığı sırada işkence gördüğünü iddia etti ve babası Türk parlamentosunun

İnsan Hakları Komisyonuna bir şikayet mektubu yazdı; iddia komisyon tarafından soruşturuluyor. Son yıllarda genç Yehova Şahitleri askerlik hizmetini reddetmeleri nedeniyle kötü muamele görüyor ve yargılanıyor. Bu raporlama süresinin sonunda hapse gönderildiği bilinen Yehova Şahitleri yok.

AB'ye Üyelik ve Hukuk Reformları

Mart 2001'de AB, Türkiye'nin Birliğe üyelik başvurusu için yol haritası niteliğinde olup Türk hükümetinin kanunları AB standartlarına uygun hale getirmek için birçok reform yapmasını isteyen Katılım Ortaklığı belgesini kabul etti. AB üyeliği hedefine uygun olarak Başbakan Erdoğan 2002 yılından bu yana aralarında yerel insan hakları reformlarının da bulunduğu, daha önce benzeri görülmemiş birçok reformu yürürlüğe koydu. Türkiye anayasası uluslararası ve Avrupa insan hakları sözleşmelerinin iç hukuk üzerinde üstün olmasını sağlayacak şekilde değiştirildi. Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Yasası ve Basın Kanunu gibi çeşitli kanunlar da değiştirildi. Ceza Kanunu üzerinde yapılan değişiklikler, tahrik suçlarının cezalandırılmasını sınırlandırdı, aşağılama kapsamını daralttı ve kadın-erkek eşitliği ilkesini güçlendirdi. Bunun yanında, Türkiye 2002 yılından sonra AİHM kararlarına uyma çabalarını arttırdı.

Ancak, Türkiye'nin Kıbrıs'la gümrük birliği düzenlemesini uygulamaması nedeniyle, Avrupa Birliği 2006 yılında Katılım Protokolünün sekiz bölümünü askıya aldı. 2006 yılının Şubat ayında Avrupa Konseyi Türkiye'yle gözden geçirilmiş bir katılım ortaklığı belgesi düzenleyerek insan hakları ve din özgürlüğünü içeren hedefler koydu.

Türk hükümeti Uluslararası Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesini (ICCPR) de içeren üç büyük uluslararası insan hakları antlaşmasını onayladı. Ancak, Türk hükümeti ICCPR'nin 27. Maddesine çekince koyarak Lozan Antlaşmasının bahsettiği dini azınlık gruplarının kültür, din ve dil haklarına ilişkin şartları düzenledi. 27. Madde şu şekildedir: "Etnik azınlık, din ve dil azınlıklarına sahip Devletlerde, bu azınlıklara dâhil olan kişilerin diğer grup üyeleriyle birlikte kendi kültürlerini yaşama, kendi dinlerini icra etme ve uygulama veya kendi dillerini kullanma hakkı engellenemez". Türk hükümetinin çekincesi ise şu şekildedir: "Türkiye Cumhuriyeti, Uluslararası Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesindeki hükümleri Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşmasının ve eklerinin ilgili hüküm ve kurallarına uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar". Hükümetin antlaşma kapsamındaki azınlık haklarına ve statülerine ilişkin dar tanımları göz önünde bulundurulduğunda, bu çekince 27. Maddedeki dini "icra etme ve uygulama" garantilerini ve belki de 18. Maddede yer alan daha kapsamlı din özgürlüklerini bozma potansiyeline sahiptir.

Nisan 2008'de geçen AB ile ilgili bir dizi reformda parlamento, Türk Ceza Kanununun Türk devletine veya "Türk kimliğine" yönelik aşağılama iddialarını cezalandıran 301. Maddesini değiştirdi. Değişiklik konuşma özgürlüğünün korunma alanını genişletmiş görünse de, belirsiz dili geçmişte de meydana gelen istismar olasılığını arttırmaktadır. AB'nin bu hükme ilişkin kaygıları ifade özgürlüğü odaklı olup, din ve inanç özgürlüğüyle ilgili bir içeriğe de sahiptir. Türk savcılar 301. Madde kapsamında dini ifade etme ve dini ve etnik azınlık gruplarının üyelerini ikna etme haklarını sınırlandıran davalar açmıştır.

Türk büyükelçiliğine göre 2009 yılında Türk hükümeti, parlamento BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesinin İsteğe Bağlı Protokolünü kabul ettiğinde ulusal bir önleme mekanizması olarak da görev yapacak özerk bir Ulusal İnsan Hakları Kurumunun açıldığını ilan etti. Söylenene göre Türk hükümeti Ayrımcılık Karşısı Komisyonun yanı sıra kanun uygulama makamları üzerinde bir şikayet mekanizması oluşturmayı da planlıyor.

Buna karşın, Avrupa Birliği'nin Ekim 2009'da Türkiye'yle ilgili olarak yayınladığı en son ilerleme raporunda, bazı ilerlemeler olmasına karşın ciddi din özgürlüğü sorunlarının devam ettiği belirtildi. Raporda şöyle denildi: “Genel anlamda, 2008 tarihli vakıflar kanunu sorunsuz bir şekilde uygulanıyor. Hükümet Alevi ve gayri-Müslim din topluluklarıyla bir diyalog gerçekleştirdi. Ancak, bu toplulukların özel sorunları halen çözülmeyi bekliyor. Azınlık dinlerine karşı saldırılar hâlâ meydana geliyor. Tüm gayri-Müslim din topluluklarının ve Alevi cemaatinin din adamı yetiştirme konusunda usulsüz sınırlandırmalar olmadan yaşayabilmesi için [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi] ile uygun bir yasal çerçevenin oluşturulması gerekiyor. İbadet özgürlüğüne tam saygıya olanak sağlayacak bir ortam oluşturmak için daha fazla çaba sarf edilmeli.”

ABD Politikası

Türkiye, ABD için uzun süredir önemli bir stratejik ortaktır: Türkiye bir NATO müttefiki ve İncirlikte bir ABD hava üssü bulunuyor; ülke Azerbaycan ve Gürcistan ile Hazar Denizinden bir petrol boru hattı çekip Rusya'nın hakimiyetindeki transit geçiş yollarından kaçınmayı sağlayacak bir ortaklık kurdu ve Türkiye'nin Irak ve İran'a yakınlığı onu ABD dış politikasında en ön plana koyuyor. 2003 yılında Türkiye ABD birliklerinin kendi sınırlarından Irak'a konuşlanmasını reddettiğinde ikili ilişkiler gerilse de, o zamandan beri iyileşme göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımını şiddetle desteklemektedir. Ayrıca Türkiye'de önemli miktarda Amerikan ticareti ve doğrudan yatırımı mevcuttur.

Dışişleri Bakanlığının 2009 yılı din özgürlüğü raporuna göre, Türk hükümeti "ibadet özgürlüğüne genel olarak saygı göstermiştir; ancak, devlet İslami ve diğer dini gruplara sınırlamalar getirmekte ve üniversite gibi devlet kurumlarında ve devlet tarafından işletilen kuruluşlarda lâik devleti korumak olarak belirtilen nedenle İslam dininin dışavurumunu önemli ölçüde kısıtlamaktadır". Türkiye'deki ABD insan hakları politikasının birincil hedefleri, daha demokratik bir hükümeti teşvik etmek ve anayasa revizyonları, bağımsız ve profesyonel bir basın ve daha fazla din özgürlüğü dâhil ilgili hukuk reformlarını desteklemektir. Amerika Birleşik Devletleri azınlıkların görüşlerini veya tartışmalı konuları da ifade etmenin ve ele almanın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Mart 2010'da ABD Temsilciler Meclisinin Dış İlişkiler Komitesi 23'e karşı 22 oyla birinci Dünya Savaşı sırasında 1915'te 1,5 milyon civarında Ermeni'nin ölümünü Osmanlı Türkleri tarafından yapılmış bir soykırım olarak kınadı. Uzun süredir bu toplu cinayetlerin planlanmış bir soykırım olduğunu reddeden Türk hükümeti ise Amerika Birleşik Devletleri'ndeki büyük elçisini geri çağırarak ve Obama yönetimini arayış kararın Meclise getirilmesini önlemesini isteyerek bu kararı protesto etti.

Amerika Birleşik Devletleri din özgürlüğünü koruyan ve gayri-Müslim din kurumlarının serbest bir şekilde işlemesine izin verecek politikaları da desteklerken, ABD başkanları 1970'li yıllardan beri Türkiye'nin Rum Ortodoks Ruhban Okulunu Ekümenik Patriklik himayesinde yeniden

açması ve Kürt nüfusun ve diğer azınlık toplulukların sorunlarını çözmek için spesifik adımlar atması yönünde sürekli çağrılar yapmıştır. ABD hükümeti ifade ve din özgürlüğünün iyileştirilmesinde, bireysel insan haklarına saygı, sivil toplum ve etnik farklılığın desteklenmesi konularında Türkiye ile işbirliği halindedir. Bu odaklılık birçok Kongre kararıyla pekiştirilmektedir. 6 Mart 2009'da Türkiye'yi Ekümenik Patrikliğin hak ve hürriyetlerine saygı duymaya davet eden 220 no.lu Meclis Kararı alındı. Kongre ayrıca Türk hükümetini Ekümenik Patrikliğin Heybeliada Ruhban Okulunu tekrar açmaya çağırdı (356 no.lu Meclis Kararı).

6 Nisan 2009'da Başkan Obama Türkiye'yi ziyaret etti ve Türk Parlamentosunda bir konuşma yaptı. Türkiye'nin din özgürlüğünün önemini kavramasının, örneğin Heybeliada Ruhban Okulunun açılmasının, ABD için önemli olduğunu vurguladı. Başkan Obama Türkiye ziyareti sırasında Türkiye'nin çoğunluk ve azınlık din liderleriyle de görüştü.

Tavsiyeler

I. Din Özgürlüğü İhlâllerini Sona Erdirecek Ani İyileştirmeler İçin Baskı Yapmak

ABD hükümeti, Türkiye ile ikili ilişkilerinde Türk hükümetinden din ve inanç hürriyeti konusundaki kanun ve uygulamalarını aşağıdaki adımları vakit geçirmeden atarak uluslararası standartlara uygun hale getirmesini istemelidir:

- İslam'ın Diyanet denetimi dışında bağımsız ve barışçıl bir şekilde yaşanmasına izin vermek ve Mutasavvıf tarikatların üzerindeki hukuki yasağı kaldırmak;
- kadınlara dini ve din dışı görüşlerini hem onların görüşlerine hem de Türkiye Cumhuriyetinin lâik statüsüne saygı duyacak şekilde kıyafetleriyle ifade etme özgürlüğü verirken, başörtüsü takmamaya tercih edenlerin buna zorlanmamasını sağlamak ve başörtüsü takanların devlet okullarında öğrenim görmesine ve kamu sektöründe çalışmasına izin vermek;
- çoğunluk ve dini azınlık liderlerinin kamusal alanlarda, devlet kurumlarında ve devlet üniversiteleri ile özel üniversitelerde dini kıyafetlerini giyebilmesine izin vermek ve Hıristiyan, Yahudi ve diğer azınlıkların liderlerinin kamusal alanda dini kıyafetlerini giymesinin önündeki diğer engelleri kaldırmak;
- Başbakanlığı ve Diyaneti Alevi cemaatinin Türkiye'de tanınması için işbirliği yapmaya teşvik etmek; resmi statü için başvuran topluluklara Alevi cem evleri için resmi statü vermek; okul müfredatını 2010 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararına uygun olarak değiştirmek ve Alevilere karşı ayrımcılığı önleme ve cezalandırmada uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uygun olarak hareket etmek;
- Alevi, Rum, Ermeni, Gürcü ve Süryani Ortodoks, Roma ve Süryani Katolik, Protestan ve Yahudileri içeren dini azınlıkları aşağıdaki şekilde tam anlamıyla tanımak:

--1923 Lozan Antlaşmasını eksiksiz şekilde uygulayıp tüm gayri-Müslim topluluklara miras, satın alma, sahip olma, işletme ve satma dâhil bütün mülkiyet haklarını vermek veya

--Dernekler Kanununu dini topluluklara miras, satın alma, sahip olma, işletme ve satma hakkı tanıyan yasal statüyü verecek şekilde değiştirmek;

- el koyulmuş varlıklar için tam hak veya adil bir tazminat alma sürecine, üçüncü kişilere satılmış veya devlet kontrolünde tutulan varlıkları da dâhil etmek ve Vakıflar kurumuna veya herhangi bir dini topluluğun mülkiyetine el koyabilecek diğer tüm devlet kurumlarına son vermek;
- yetkililere Mor Gabriel Süryani Ortodoks manastırının mülkiyetindeki arazinin bir kısmına el koymak üzere açtıkları davayı düşürme talimatı vermek;
- yetkililerden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararına uyup Büyükada'daki yetiştirme yurdunu Rum Ortodoks Kilisesine iade etmelerini istemek;
- Başbakan Erdoğan'ın 2008 yılında Rum Ortodoks Patrikliğinin Ekümenik statüsünün kilisenin içişlerine girdiği yönünde yaptığı açıklamayı, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonunun 2010 yılı görüşü ışığında Patrikliğe Ekümenik statüsünü tam tanıyarak hayata geçirmek;
- Lozan Antlaşmasının kapsamında olmayanlar da dâhil tüm dini azınlıklara din adamı yetiştirme hakkıyla birlikte aşağıdakileri tanımak:

--1971 yılından bu yana her ABD başkanı tarafından resmi bir şekilde tekrar tekrar istenilen Heybeliada Ruhban Okulunun, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerine göre ve din eğitimi verilmesine imkan sağlayacak şekilde izin vermek ve

--Milli Eğitim Bakanlığını Ermeni Patriğinin resmi talebine olumlu yanıt vererek cemaatinin, Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri uyarınca, Patrikliğin ders vereceği bir Hıristiyan din bilimi kürsüsüne sahip olmasına izin vermeye teşvik etmek;

- Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri uyarınca dini topluluklara liderlerini kendi ilke ve inançlarına göre seçme hakkı tanımak ve Ekümenik Patriklik ve Kutsal Meclis için Türk vatandaşlığı şartını kaldırmak;
- dini ve etnik toplulukların üyelerine karşı işlenen nefret suçlarını kınamaya devam etmek ve bu suçların gereken soruşturma ve takipten geçmesini sağlamak;
- Yahudi düşmanlığı eylemlerini önlemek ve cezalandırmak için, Yahudi düşmanlığı eylemlerinin kınanması ve ifade özgürlüğünü sıkı bir şekilde savunurken Yahudi karşıtı söylemlere ve diğer organize Yahudi düşmanı eylemlere karşı koyma gibi tüm uygun adımları atmak;
- Türk Ceza Kanununun ifade özgürlüğünü kısıtlayan ve din ve inanç özgürlüğü üzerinde olumsuz etkileri olan 301. maddesini bir kez daha değiştirmek;

- Mart 2010 tarihli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararına uygun olarak resmi nüfus kağıtlarında dini bağlılığı belirtme zorunluluğunu kaldırmak ve
- ülkenin farklı din ve etnik toplulukları arasında güven oluşturup ileriye taşıyacak yerel ve ulusal düzeylerde halka açık yuvarlak masa toplantıları gibi pratik inisiyatiflerde bulunmak; yüksek politika düzeyinde, demokratik ve çeşitlilik barındıran bir Türk toplumuna bağlılığı açıkça ifade etmek ve Türk toplumunun geçmişte ve şimdi sahip olduğu dini ve etnik çeşitliliği yansıtacak sivil eğitim programları geliştirmek.

II. Çok Taraflı Çabalarla Din Özgürlüğünü Arttırmak

ABD hükümeti:

- Türk hükümetinin BM insan hakları özel raportörlerini davet etmeye ve yakın gelecekte BM Din ve İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü ve BM Azınlık Konuları Bağımsız Uzmanı gibi ilgili raportörler tarafından yapılacak bu ziyaretleri aktif bir şekilde programlayıp kabul etmeye teşvik etmelidir;
- azınlıkların din ve inanç hürriyetlerinin korunmasına tam saygı duyulmasını sağlamak için Türk hükümetini ICCPR Madde 27 üzerindeki çekincesini kaldırmaya teşvik etmek;
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE) toplantı ve etkinliklerinde Türkiye'nin din ve inanç özgürlüğüne saygı dâhil OSCE insan hakları taahhütlerini ihlâl etmesi hakkında konuşmalıdır ve
- Türk hükümetinden OSCE Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) Din ve İnanç Özgürlüğü Uzmanları Panelinden şunları talep etmesini istemelidir:
 - Türkiye'nin bu konuyla ilgili yasama eylemlerinin bir değerlendirmesini yapması;
 - ilgili hükümet yetkilileriyle, dini liderlerle ve sivil toplum üyeleriyle devlet okullarında din eğitimine insan hakları açısından yaklaşan konferanslar düzenlemesi ve
 - Türk yargısı ve yürütme mensuplarına, dini önyargıyla beslenenler dâhil olmak üzere nefret suçlarıyla nasıl mücadele edileceği konusunda eğitimler vermesi ve
- Türkiye Anayasası ve Lozan Antlaşmasını Uluslararası Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesinin 18. Maddesi ve OSCE'nin din ve inanç özgürlüğü taahhütleri gibi uluslararası yükümlülüklerine uygun şekilde yorumlamak.